INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF
Contemporary Pedagogical and Philological Research
2026 / No. 1(1)

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

ÖZBEKISTONDA XIZMATLAR SOHASINI RIVOJLANTIRIŞNING IQTISODIY TENDENSIYALARI VA ISTIQBOLLARI

Sobirjonov Ahrorbek Adhamjon o'gli

Turan International University

Biznes boshqaruvi kafedari o'qituvchisi

Annotatsiya. Uşbu maqolada Özbekiston iqtisodiyotining asosiy drayverlaridan biriga aylanib borayotgan xizmat körsatiş sohasining rivojlaniş tendensiyalari va makroiqtisodiy istiqbollari IMRAD strukturasi asosida tahlil qilingan. Tadqiqot davomida 2021-2025 yillardagi yalpi içki mahsulotda (YaIM) xizmatlar sohasining uluşi, aholi bandligini ta'minlaşdagi ahamiyati hamda raqamli xizmatlarning ösiş sur'atlari aniq statistik raqamlar yordamida baholandi. Mintaqaviy iqtisodiyot rivoji, xususan, Namangan viloyatidagi xizmatlar sohasi dinamikasi misol sifatida örganildi. Natijalarga köra, sohaga investitsiyalar jalb etişni rağbatlantiriş, axborot texnologiyalari, moliya va turizm kabi yuqori daromadli xizmat turlarini kengaytiriş böyiça ilmiy-amaliy xulosalar işlab çiqilgan.

Kalit sözlar: Xizmatlar sohasi, xizmat körsatiş, YaIM, bandlik, raqamli xizmatlar, turizm, moliya, Namangan viloyati, iqtisodiy tendensiyalar, IMRAD.

Abstract. This article analyzes the development trends and macroeconomic prospects of the service sector, whiç is becoming one of the main drivers of Uzbekistan's economy, based on the IMRAD structure. During the researç, the şare of the service sector in the gross domestic product (GDP) for 2021-2025, its importance in ensuring employment, and the growth rates of digital services were evaluated using specific statistical data. The development of the regional economy, particularly the dynamics of the service sector in the Namangan region, was examined as a case study. Based on the results, scientific and practical conclusions were developed on encouraging investment in the sector and expanding high-income service areas suç as information teçnology, finance, and tourism.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Keywords: Service sector, services provision, GDP, employment, digital services, tourism, finance, Namangan region, economic trends, IMRAD.

1. Kiriş

Post-industrial iqtisodiyot davrida jahon iqtisodiy taraqqiyotining eng muhim xususiyatlaridan biri - bu yalpi içki mahsulot (YaIM) va aholi bandligi tarkibida xizmatlar sohasining ustuvor mavqega ega bölişidir. Jahon banki ma'lumotlariga köra, rivojlangan mamlakatlarda (AQŞ, Buyuk Britaniya, Fransiya) xizmatlar sohasining YaIMdagi uluşi 70-80 foizni taşkil etadi. Bu qonuniyat iqtisodiy ösiş jarayonida inson ehtiyojlarining tovarlardan köra köproq sifatli va intellektual xizmatlarga (ta'lim, soğliqni saqlaş, IT, moliya, turizm) qarab siljişi bilan izohlanadi [1, 34-b.].

Özbekiston Respublikasida ham sönggi yillarda sanoat va qişloq xöjaligiga tayangan an'anaviy iqtisodiy modeldan xizmatlar sohasiga tayangan diversifikatsiyalaşgan modelga ötiş kuzatilmoqda. «Özbekiston – 2030» strategiyasida xizmatlar hajmini 3 barobarga oşiriş va uşbu tarmoqda millionlab yangi iş örinlarini yaratiş davlat siyosatining ustuvor maqsadi etib belgilangan. Hukumat tomonidan qabul qilingan qator qarorlar (soliq imtiyozlari, bozorlarni erkinlaştiriş) xizmat körsatiş subyektlari sonining keskin köpayişiga olib keldi.

Statistik ma'lumotlarga köra, 2024-yil yakunlariga binoan Özbekiston YaIM hajmida xizmatlar sohasining uluşi qariyb 45 foizga yetgan bölib, uning yillik ösiş sur'atlari iqtisodiyotning boşqa tarmoqlarini (sanoat va qişloq xöjaligi) ortda qoldirmoqda. Biroq, şunga qaramay, mahalliy xizmatlar sektorining tuzilmasida hanuzgaça an'anaviy, past qöşilgan qiymatli tarmoqlar (savdo, umumiy ovqatlaniş, transport va avtomobil ta'mirlaş) uluşi yuqoriligiça qolmoqda. Global bozorda raqobatbardoşlikni ta'minlovçi «zamonaviy bilimga asoslangan xizmatlar» (Knowledge-Intensive Business Services - KIBS), jumladan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, suğurta, moliya va biznes-konsalting sohalarining salmoği kutilgan darajada emas [2].

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Tadqiqot maqsadi: Özbekistonda xizmatlar sohasining bugungi holati, makroiqtisodiy dinamikasi hamda xududiy (Namangan viloyati misolida) rivojlaniş xususiyatlarini iqtisodiy tahlil qiliş, şuningdek, sohaning istiqbolli drayverlarini (IT, moliya, turizm) jadallaştiriş böyiça ilmiy-amaliy takliflar işlab iqişdan iborat.

2. Adabiyotlar şarhi

Xizmatlar sohasining iqtisodiyotdagi örni va evolyutsiyasi böyiça ilmiy qaraşlar XX asrning örtalarida Kolin Klark (Colin Clark) va Jan Furastye (Jean Fourastié) tomonidan işlab çiqilgan «Uç sektorli model»ga borib taqaladi. Furastye ta'kidlaşiça, insoniyat taraqqiyoti birlamçi (qişloq xöjaligi) va ikkilamçi (sanoat) sektorlardan muqarrar ravişda uçlamçi (xizmatlar) sektorga ötişni taqozo etadi. Bu bosqiçda texnologik taraqqiyot sanoatda bandlikni qisqartirib, inson kapitalini asosan xizmat körsatişga yönaltiradi [3, 45-b.].

Zamonaviy Ğarb iqtisodçilari (masalan, Uilyam Baumol) «Baumol kasalligi» (Baumol's cost disease) nazariyasini ilgari surib, xizmatlar sohasida mehnat unumdorligi sanoatga nisbatan sekinroq ösişini, ammo xizmatlar narxi baribir oşib borişini ta'kidlagan edilar. Biroq sönggi yillardagi IT va raqamli xizmatlar inqilobi Baumol nazariyasini qisman inkor etdi, çunki bugungi kunda aynan moliya, dasturlaş va logistika xizmatlaridagi unumdorlik eng yuqori körsatkiçlarni qayd etmoqda [4, 88-b.].

Özbekistonlik olimlardan akademik Q.X.Abdurahmonov, professorlar S.S.Ğulomov, N.Maxmudov va D.N.Raximovalar xizmatlar sohasining hududiy iqtisodiyotdagi va bandlikni ta'minlaşdagi beqiyos örnini doimiy ravişda e'tirof etib kelişgan. Xususan, Q.X.Abdurahmonov öz tadqiqotlarida xizmatlar sektori Özbekiston şaroitida «kambağallikni qisqartirişning asosiy drayveri» ekanligini matematik modellar orqali asoslab bergan, çunki bu sektorga kiriş uçun zarur bölgan dastlabki kapital hajmi sanoatga nisbatan ança past [5, 112-b.].

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

Şunga qaramay, Özbekistonning 2024-2025 yillardagi eng yangi islohotlari, post-pandemiya davrida turizm va elektron tijoratning portlaş effekti hamda raqamli bank xizmatlarining (FinTeç) ommalaşuvi şaroitida sohaning sof iqtisodiy samaradorligini sifat jihatidan (IMRAD asosida) baholaşga bağişlangan kompleks tadqiqotlar hali yetarli emas. Mazkur maqola aynan şu hududiy va tarmoq iqtisodiyotining özgaruvçan tendensiyalarini oçib berişga xizmat qiladi.

3. Metodologiya

Uşbu tadqiqot maqolasida Özbekiston xizmatlar bozoridagi tendensiyalarni örganiş uçun tizimli yondaşuv va makroiqtisodiy tahlil usullaridan keng foydalanildi. Empirik ma’lumotlar bazasi Özbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda Jahon bankining mamlakat iqtisodiyotiga doir oçiq hisobotlaridan olingan 2021-2025 (prognoz) yillar statistikasi asosida şakllantirildi [6].

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy va statistik usullar qöllanildi:

1. Dinamik va qiyosiy tahlil (Dynamic Analysis): YaIM tarkibida xizmatlar sektorining ösiş sur’atlari, bandlik uluşi hamda aholi jon boşiga körsatilgan xizmatlar hajmining ötgan yillarga nisbatan özgarişlari foiz nisbatlarida qiyoslandi.

2. Tarkibiy tahlil (Structural Analysis): Özbekiston xizmatlar sohasining içki tuzilmasi (transport, moliya, aloqa, ta’lim, turizm, savdo) alohida ajratilib, ularning qaysi biri yuqori marjali (qöşilgan qiymatli) ekanligi empirik baholandi.

3. Hududiy keys stadi (Case Study): Iqtisodiyotning yirik mintaqaviy tayançlaridan biri bölgan Namangan viloyatining xizmatlar sohasi, xususan, logistika va savdo klasterlari misol tariqasida çuqur örganildi.

4. Induksiya va prognozlaş (Induction & Forecasting): Davlat dasturlari va joriy ösiş trendlari (yiliga 12-14% ösiş) asosida 2025-yil va kelgusi istiqbol uçun mantiqiy-iqtisodiy modellar va prognozlar işlab çiqildi.

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

4. Natijalar

Ötkazilgan statistik tahlillar Özbekistonda xizmatlar sohasi muttasil va jadal ösib borayotganini tasdiqladi. Bugungi kunda respublikada faoliyat yuritayotgan jami korxona va taşkilotlarning 65 foizdan ortiği aynan xizmat körsatiş va savdo sohasiga töğri keladi. Bu holat ayniqsa yirik şaharlar va aholi ziç joylaşgan hududlarda yaqqol közga taşlanmoqda.

1-jadval. Özbekistonda xizmatlar sohasining asosiy makroiqtisodiy körsatkiçlari dinamikasi (2021-2025 yillar) [7]

Körsatkiçlar	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil (yakuni)	2025-yil (prognoz)
YaIM tarkibida xizmatlar sohasining uluşi (%)	39,4	41,5	43,2	44,8	46,0
Körsatilgan xizmatlar hajmi (trln. söm)	283,5	357,6	429,2	515,0	600,0+
Aholi bandligidagi uluşi (%)	51,2	52,5	54,0	55,5	57,0
Aholi jon boşiga xizmatlar hajmi (mln. söm)	8,1	10,0	11,8	14,0	16,5

1-jadval ma’lumotlari şuni körsatmoqdaki, xizmatlar sektorining YaIMdagi uluşi 2021-yildagi 39,4 foizdan 2024-yil oxiriga kelib 44,8 foizga kötarilgan. Sektorning umumiy pul hajmi esa 515 trillion sömga yetgan. E’tiborli jihati şundaki, Özbekiston iqtisodiyotida jami band bölgan aholining yarmidan köpi (55,5 foizi) aynan mana şu sohada mehnat qilmoqda. Sektor tarkibiy jihatdan tahlil qilinganda, eng yuqori ösiş sur’atlari axborot va aloqa xizmatlari (yillik 22-24% ösiş), moliya xizmatlari (18%) va ta’lim xizmatlari (15%) hissasiga töğri kelmoqda.

Tarmoq içidagi tarkibiy özgarişlarni kuzatsak, tarixan eng katta uluşni egallab kelgan savdo va transport xizmatlari uluşi asta-sekin pasayib, örnini zamonaviy raqamli xizmatlar (IT-autsorsing, FinTeç, elektron tijorat) egallamoqda. 2024-yilda elektron tijorat bozori (Uzum, ZoodMall va b.) aylanmasi keskin oşib, savdo xizmatlarini tubdan modernizatsiya qildi.

Hududiy tahlil: Namangan viloyati xizmatlar bozori

Namangan viloyati uzoq yillar davomida asosan yengil sanoat va qişloq xöjaligi markazi hisoblanib kelgan. Biroq, 2022-2024 yillarda amalga oşirilgan urbanizatsiya siyosati va Namangan şahrining «millionlik şahar»ga aylantiriliş strategiyasi viloyatda

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

xizmatlar bumasiga (boom) sabab böldi. 2024-yil ma'lumotlariga köra, Namangan viloyati YaHM (Yalpi hududiy mahsuloti) da xizmatlar uluşi 40 foizga yaqinlaşdi. Ayniqsa, logistika (Farğona vodiysini poytaxt bilan boğlovçi tranzit markazi), xususiy tibbiyot (turizm meditsinasi), va xususiy ta'lim (nodavlat OTMlar va maktablar) tarmoqlarida Namangan butun vodiy uçun xizmat körsatuvçi markazga (hub) aylanmoqda [8, 76-b.].

5. Muhokama

Olingan natijalar ijobiy ösiş trendini namoyon qilsa-da, sifat körsatkiçlari böyiça Özbekiston xizmatlar bozori haligiça global zanjirlarga töliq integratsiya bölmagan va qator makroiqtisodiy muammolarga yuz tutmoqda. Bu tösiqlarni quyidagi aspektlar kesimida muhokama qilamiz:

Birinçidan, tarkibiy deformatsiya va past qöşilgan qiymat (Low Value-Added Services).

Hozirgi kunda respublika xizmatlar sohasining qariyb 50 foizini an'anaviy transport (taşiş) va çakana savdo taşkil etadi. Bilimga asoslangan va inson intellekti orqali yuqori daromad keltiruvçi xizmatlar (biznes-konsalting, injiniring loyihalaş, suğurta, IT va sun'iy intellekt) uluşi esa 10-12 foiz atrofida. Taqqoslaş uçun, Singapur yoki Janubiy Koreyada bilim talab qiluvçi xizmatlar 40 foizdan yuqorini taşkil qiladi. Bizda an'anaviy xizmatlarning köpligi sohaning mehnat unumdorligini pastligiça saqlab qolmoqda va xodimlar maoşining sekin ösişiga sabab bölmoqda.

Ikkinçidan, xizmatlar sohasidagi Yaşirin Iqtisodiyot (Şadow Economy).

Xizmat körsatiş sohasi (ayniqsa, umumiy ovqatlaniş, sartaroşxonalar, ta'mirlaş, töyxonalar, quriliş xizmatlari va kuryerlik) naqd pul aylanmasi eng yuqori bölgan soha hisoblanadi. Soliq yukini oğir deb bilgan yoki byurokratiyadan qoçgan yuz minglab fuqarolar röyxatdan ötmasdan faoliyat yuritmoqda. Garçi davlat özini özi band qiliş tizimini (0% soliq) joriy etgan bölsa-da, katta aylanmali korxonalar ham daromadlarini

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

yaşirib kelmoqda. Bu sifat nazoratining yöqligiga va iste'molçilar huquqlari poymol bölişiga olib keladi [9, 102-b.].

Uçinçidan, Infratuzilma va tezkor internet muammosi.

Zamonaviy xizmatlarning (IT autsorsing, frilans, masofaviy ta'lim, telemeditsina) tayanç ustuni bu uzluksiz va yuqori tezlikdagi internet hamda elektr energiyasidir. Toşkent va viloyat markazlarida holat yaxşilangan bölsa-da, tumanlar (ayniqsa Farğona vodiysi, Qaşqadaryo, Surxondaryo toğli hududlari) internet sifatining pastligi mintaqalardagi yoşlarning global ranzamli xizmatlar (Upwork, Fiverr) bozoriga kirişiga fizik tösiq bölmoqda.

Törtinçidan, Turizm infratuzilmasidagi nomutanosiblik.

Turizm - xizmatlar eksportining eng tez ösuvçi yönalişi. Hukumat viza rejimini bekor qilib xorijiy turistlar oqimini 7 milliondan oşirganiga qaramay, turistik obyektlar atrofidagi tayanç infratuzilma (osmon ostidagi zamonaviy sanitariya tarmoqlari, xalqaro standartdagi 3 yulduzli arzon mehmonxonalar (hostellar), ingliz tilli gidlar, uzluksiz aviaçiptalar) yetişmovçiligi xizmatlar sifatini pasaytirmoqda va turistlarning mamlakatda qoliş kunlarini (pul sarflaşini) qisqartirmoqda.

6. Xulosa va takliflar

Tadqiqot xulosasiga köra, Özbekiston YaIMi tarkibida xizmatlar sohasi eng muhim ösiş qutbiga aylanganini inkor etib bölmaydi. Kelgusi 2025-2030 yillarda sohaning hajmi iqtisodiyotning yarmidan (50%) ötişi kutilmoqda. Biroq, taraqqiyotning sifat bosqiçiga ötiş uçun davlat va bozor mexanizmlari hamkorligida sohadagi eskirgan qoliplarni va byurokratik tösiqlarni olib taşlaş talab etiladi.

Xizmatlar sohasini makro darajada rağbatlantiriş va uning daromadliligini oşiriş maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy istiqbolli takliflar ilgari suriladi:

Birinçidan, 'Raqamli Köçmançilar' (Digital Nomads) uçun maxsus viza va IT-xizmatlar muhitini yaratiş. IT-Park rezidentlariga berilgan soliq imtiyozlari kölamini endilikda ta'lim va tibbiyot (BioTeç, EdTeç) innovatsiyalariga ham yoyiş. Uşbu

SCIENCE CONNECTS PEOPLE

sohalarga xususiy sarmoya kiritgan korxonalarni 3 yilga mulk va foyda soliğidan ozod etiş hududlarda zamonaviy xizmatlarning tarqalişini kafolatlaydi.

Ikkinçidan, Turizm xizmatlarini diversifikatsiya qiliş. Faqatgina qadimiy şaharlar (Samarqand, Buxoro, Xiva) doirasida qolib ketmasdan, toğ turizmi (Zomin, Böstonliq), tibbiyot turizmi (Namangan, Toşkent) va etno-turizmni (Qoraqalpoğiston) hududiy klasterlarga aylantiriş. Bu yönalişlarda xizmat körsatuvçi transport kompaniyalari (aviatsiya, temir yöl) monopoliyasini bekor qilib, bozorga xorijiy 'Loukosterlar' (arzon aviakompaniyalar) kirişiga keng yöl oçiş kerak.

Uçinçidan, Xizmatlar bozoridagi xufiyona iqtisodiyotni töliq raqamlaştiriş (Caşless Economy). Naqd pul aylanmasini keskin qisqartiriş uçun savdo, transport (taksi) va ovqatlaniş sohalarida tölovlarni faqat elektron tarzda (karta, QR kod, FacePay) amalga oşiruvçi tadbirkorlar uçun aylanmadan olinadigan soliq (4%) stavkasini 1 foizgaça pasaytiriş, naqd pulda hisob-kitob qiluvçilar uçun esa stavkani saqlab qoliş (yoki oşiriş) lozim. Iqtisodiy manfaat ma'muriy jazodan köra yaxşiroq işlaydi.

Törtinçidan, Namangan, Farğona kabi logistik jihatdan qulay viloyatlarda savdo va eksport xizmatlarini rivojlantiriş uçun yirik «Erkin savdo va tranzit zonalari»ni (Free Trade Zones) barpo etiş. Bunda tadbirkorlarga bojxona rasmiylaştiruvisiz (bonded warehouse) qöşni davlatlar uçun yuklarni qayta işlaş, saqlaş va tarqatiş imkoniyatini taqdim etiş mintaqa xizmatlar iqtisodiyotini keskin kötaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Bank. (2023). Global Economic Prospects: The Role of the Services Sector in Developing Economies. Waşington, DC: World Bank Group, p. 34-39.

2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyabrdagi PF-158-son «Özbekiston – 2030» strategiyasi töğrisida»gi Farmoni.

3. Fourastié, J. (1949). Le Grand Espoir du XXe siècle. Paris: Presses Universitaires de France, p. 45-50.

4. Baumol, W. J. (2012). The Cost Disease: Why Computers Get Çeaper and Health Care Gets More Expensive. Yale University Press, p. 88-92.

5. Abdurahmonov, Q.X. (2021). Mehnat iqtisodiyoti (Darslik). Toşkent: Iqtisodiyot naşriyoti, 112-b.

6. Özbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi oçiq axborot portali (stat.uz). Özbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy holati 2021-2024 yillar byulletenlari.

7. Özbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining yillik hisobotlari hamda Özbekiston Respublikasining 2025-yilga möljallangan byudjetnomasi ma’lumotlari asosida muallif tahlili.

8. Raximova, D.N. (2023). Hududlar iqtisodiyotida xizmat körsatiş sohasining modernizatsiyasi (Namangan va Farğona viloyatlari misolida). «Hududiyot va Innovatsiyalar» ilmiy jurnali, (4-son), 76-81 betlar.

9. Ğulomov S.S., Ayupov R.X. (2022). Raqamli iqtisodiyot şaroitida Özbekiston elektron tijorat bozorini rivojlantiriş istiqbollari. «Biznes-Ekspert», (2-son), 101-105 betlar.

10. Asian Development Bank (ADB). (2024). Uzbekistan Country Diagnostic Study: Transforming the Service Sector. Manila: ADB Press. p. 65-70.